

Orvos és tudomány 5. Személyesség és tudomány

Bánfalvi Attila

Ha összevetünk két, ugyanarról a betegségről és a kezelése következményeiről szóló szöveget, akkor a betegséghez való viszony két rendkívül különböző narratívájával találjuk magunkat szemben. A kemoterápia következményeinek tudományos, majd lírai feldolgozása olvasható az alábbiakban:

„Sok mellrákos, adjuváns kemoterápiát kapó nő fáradtságot érez, és körülbelül kétharmaduknak a fáradtságsszintje mérsékelt vagy súlyos... A fáradtságprobléma a kezelés után megoldódik. Egy majdnem 2000 mellrákos nőre kiterjedő vizsgálat szerint, akiket az adjuváns kezelés után három évvel értékelték, fáradtságsszintjük az azonos korú nőkéhez hasonló volt (1).”

Kemoterápia

Nem tudtam elképzelni, hogy milyen kopasznak lenni negyvennégy évesen. Nem volt tervem. Talán egy-két sebhely az öregedéstől, hóhullámok. Ülnek legyezve magam.

De kopasz vagyok, és alig sétálok nappal, e szobák nyomorékja vagyok, levest kavargatva, éberem a félhomályban, nem veszem fel a telefont, amikor cseng.

Sobasem gondoltam, hogy az élet így összezsugorodhat, hogy ilyen sokat törődök majd egy csészével, a tea ízével, egy kendő mintázatával, és hogy felkeljek-e vagy sem.

Nem vagyok boldogtalan. Megtanultam vánszorogni és kortyolni. A legkeisebb dolgok is ajándékok (2).

A két szöveget egymás mellett megjelentető szerző megjegyzi, hogy „Ez a két írás erőteljesen illusztrálja az orvosi kutatás és a beteg betegsége-re vonatkozó különböző perspektíváit (3).” Ezek a megközelítések önmagukban nem egymás ellenségei, nem igazabb az egyik a másiknál, nem több az igazság az egyikben, mint a másikban; egyik sem oltja ki a másik igazságát. Mindenki – némi műveltséggel – könnyedén be tudja azonosítani a különböző műfajokat, az első ismerősen tudományos, a másik pedig nyilvánvalóan mind tartalmában, mind formájában messze áll a „jelenség” tudományos igényű tárgyalásától. Az az egyszerű paradox, ugyanakkor magától

értetődő érzésünk támad, hogy noha mind a két narratíva a maga módján egyformán releváns megragadása a betegségfolyamatnak, mégis a versben megnyilvánuló személyesség aligha talál magának helyet a medicina fősodrának kifejezéstárában. Nyilvánvalóan nem lehetne tudományos konferencia vagy publikáció műfaja, legfeljebb marginális illusztráció, afféle színező elem, amely ugyanakkor nem érinti a betegség „lényegét”.

A kérdés az, hogy a modern nyugati medicinában a beteg perspektívája miért olyan halvány a tudományos megközelítéssel szemben. Ha a betegséget illetően az Igazság = tudományos perspektíva + a páciens perspektívája (4), akkor a beteg perspektívájának kihagyása az egyenletből úgy tolja előtérbe a tudományos igazságot, hogy sérül a betegségre vonatkozó teljes Igazság. Magyarán, a tudomány nem képes önmagában a betegség igazságát kimondani. Ez egyben azt is jelenti, hogy ha az egészségre-betegségre vonatkozó tudományos tudás az Igazság felderítését célozná, akkor olyan képét kellene előállítania az ebbe a körbe tartozó jelenségeknek, amely egyenlő súllyal tartalmazná a különböző nézőpontokat.

Ezzel összefüggésben a tudomány szó használatával kapcsolatban legalább három probléma bukkan fel:

1. Az egyik szerint a tudományos tudás egyenlő a helyes, az igaz tudással. Ebből a nézőpontból szokott az elhangozni, hogy „ez és ez tudományosan nem igazolt”. Ekkor a beszélő gyakran azt is hallgatólagosan beleérti kijelentésébe, hogy „tehát nem is helyes”; ami nem tudományos, az nem is lehet igaz; az igazság be van zárva a lehetséges tudományos kijelentésekbe. Ezt lehetne a tudomány vallásos felfogásának tekinteni, amikor a Szentírás modern helyettesítőjének szerepét játssza.

2. A másik álláspont a tudományt módszernek és nem világnézetnek tekinti, amely az adott módszer által határolt területen tevékenykedik és állít elő tudást. Itt fel sem vetődik az a képlet, hogy a tudomány lefedi a jelenségekről tehető igaz állítások halmazát. Megengedi azt a szabadságot, hogy az előbbi kijelentésből, tudniillik, hogy valami tudományosan nem igazolt, nem következik az, hogy más szempontból ne lehetne igaz. Az Istenhez imádkozó, „tudományon kívüli” tudást működtet, hiszen az Isten létére vagy nemlétére vonatkozó kijelentéseket nem lehet tudományosan értékelni, de azt sem lehet mondani, hogy valamiképpen ne létezne az a világ, amihez az ima is hozzátartozik. (Ha másként nem, hát legalábbis az imádkozás által.)

*Magyarán,
a tudomány
nem képes
önmagában
a betegség
igazságát
kimondani.*

Azaz, a tudomány szót fel lehet ruházni egy sajátos „totális” értelemmel, amely elnyel minden helyesnek vélt tudást, mintegy az igazság pecsétjével látja el a jó tudást, vagy fel lehet fogni egy bizonyos fajta tudásként, amely a tárgyának egy bizonyos képét nyújtja, amely aztán bizonyos fajta cselekvések megalapozására, igazolására alkalmas, de nem mindent átfogó – és különösen nem mindenre képes.

3. A tudomány értelmezésével kapcsolatos harmadik probléma ahhoz kapcsolódik, hogy ha a tudományt nem világnézeti, hanem módszertani értelemben fogjuk fel, akkor mi is az a módszer, amelyik tudományosnak számít. Ha a kortárs orvosláshoz kötődő tudományok mindennapi működését szemléljük, mondjuk a tudományos konferenciák előadásait vagy a „méjnsztrím” publikációk jól ismert kánonjára támaszkodunk, akkor az lehet a benyomásunk, hogy mindenekelőtt a mennyiségek és a számok játszanak ebben döntő szerepet – a mérhetőség. Az igaz tudás pedig számokban fejeződik ki. „Az a tudományos, ami mérhető.” Ez azt jelentené a medicina számára, hogy a beteg emberről szóló és a gyógyító számára való igaz tudás ebben a mérhetőségi, kvantitatív nyelvezetben fejeződhet ki és csak ebben. Így az orvos cselekedeteit kizárólag ez a tudásfajta alapozhatná meg és irányíthatná.

Mármost a tudományosságának ez a képe a medicina számára, különösen, ha ez reflektálatlanul

önképévé válik, több problémát is felvet. Az egyik legfontosabbat az alábbi vers tartalmazza:

Gyógyulás

*Nem gépezet vagyok,
különböző részek szerelvénye
És nem a gépezet hibás működése az,
ami miatt beteg vagyok
A lélek és a mély érzelmi szelf
sebei miatt vagyok beteg
És a lélek sebeinek
hosszú, hosszú időre van szükségük
Csak az idő segíthet
és türelem
És egy bizonyos nehéz bűnbánat
Hosszú, nehéz bűnbánat,
Az élet hibájának elismerése,
És megszabadítása
annak a hibának végtelen ismétlésétől
Amelyet az emberiség egésze
szentesíteni választott (5).*

A fent jellemzett tudományosság éppen olyan tudást állít elő, amely az embernek azokat az aspektusait képes megragadni, amelyet a költő a vers első két sorában „mechanizmusként” jellemez, visszautasítván azt, hogy a betegség, az ő személyes betegsége pusztán egy gépezet rossz működése lenne. Ebből az következik, hogy a tudományos tudásnak, és az ezt előállító módszereknek ma bevett képe nem meríti ki az orvos-

beteg *kapcsolathoz* szükséges tudást. Abban olyan tagadhatatlan összetevők is megjelennek, amelyek a ma divatos kutatási és publikációs gyakorlatban nem, vagy csak marginálisan fejeződhetnek ki.

Ezért a ma uralkodó praxis a gyógyításban működő tudás és a tudomány összefüggését egy hallgatólagosan elfogadott trükkkel oldja fel: úgy tesz, mintha a tudományban minden lehetséges „jó” tudást beleértene, miközben egy bizonyos módszer preferálásával kizár, vagy legalábbis leértékel minden másfajta tudás-előállítás. Ezért nem fér bele sem a lélek, sem az érzelmi szelf, sem a bűnbánat. Tulajdonképpen semmi sem, ami a „gépezeten” túl az emberhez tartozik.

Maradna az a lehetőség, hogy a tudomány szót megfosztjuk misztikus, „földöntúli”, az isteni tudást helyettesítő jelentésétől, és újra és újra megvizsgáljuk, hogy milyen tudásra van szüksége az orvosnak ahhoz, hogy hippokratészi hivatását gyakorolja. Lehet, hogy kiderülne, a tudó-

mány szó „mágikus” használata nem „védi meg” az orvost attól, hogy betege ma kevésbé „tudományosítható” élményeit is reflektáltan és felváltatlan a gyógyítás folyamatába bevonja – nem is beszélve a saját, betegeivel kapcsolatos tapasztalatainak manapság zömmel „tudománytalannak” tekintett vonásairól.

Azok pedig, akik az orvoslásban „természetileg” benne rejlő sok bizonytalanság elviseléséhez a tudománynak a Megváltó szerepét szánják, előbb-utóbb elérik annak „keresztre feszítését” (az orvossal együtt), ha kiderül, hogy a tudományos tudás önmagában véve mégsem garantálja a vágyott bizonyosságot.

—
A szerző: *filozófus, a Debreceni Egyetem, Népegészségügyi Kar, Magatartástudományi Intézet, Egészségügyi Humán Tudományok Tanszék docense.*

E-mail: banfalvi.attila@sph.unideb.hu

Jegyzetek

1. Shapiro CL, Recht A. Side effects of adjuvant treatment of breast cancer. *NEJM* 2001;344(26):1997-2008. Az angol eredeti, ha lehet, még szikárabb, mint a magyar fordítás. Hiszen például a nők nem fáradtak, hanem „fáradtságuk” [fatigue] van.
2. Chemotherapy
I did not imagine being bald
at forty four. I didn't have a plan.
Perhaps a scar or two from growing old,
hot flushes. I'd sit fluttering a fan.

But I am bald, and hardly ever walk
by day, I'm the invalid of these rooms.
stirring soups, awake in the half dark,
not answering the phone when it rings.

I never thought that life could get this small,
that I would care so much about a cup,
the taste of tea, the texture of a shawl,
and whether or not I should get up.

I'm not unhappy. I have learnt to drift
and sip. The smallest things are gifts.
Julia Darling

Sudden Collapses in Public Places (Arc, 2003). Szövegű fordítás volt a céloim, és nem törtem költői babérokra (– B. A.).
3. Macnaughton J. Medical humanities' challenge to medicine. *Journal of Evaluation in Clinical Practice* 2011;17:927-32.
4. Természetesen ennek az egyenletnek más összetevői is vannak, például az orvos személyes perspektívája, a beteg környezetében élők attitűdjei stb. Mindössze azt az egyébként magától értetődő helyzetet szemlélteti, hogy a tudományos megközelítés nem egyedül való.
5. Kopacz DR. Re-humanizing Medicine. *Winchester, Washington: AYNI Books; 2014. p. 63-4.* A versre ebben a könyvben bukkantam, de az interneten számos helyen fellelhető.
Healing
I am not a mechanism, an
assembly of various sections
And it is not because the mechanism
is working wrongly that I am ill
I am ill because of wounds to the soul
to the deep emotional self
And the wounds to the soul
take a long, long time
Only time can help
and patience
And a certain difficult repentance,
Realization of life's mistake,
And the freeing oneself of the mistake
Which mankind at large has
chosen to sanctify.
DH Lawrence